

Posljednja rubrika jesu *Osvrti i prikazi* (445-474). Prikazane su dvije knjige: *Materijalna kultura i praksa* Igora Kulenovića te *Migracije prema Puli. Primjer austrijske Istre u novom vijeku* Slavena Bertoše zatim zbornik radova s održanoga znanstvenog skupa o Krunoslavu Stjepanu Draganoviću; prvi svezak *Gradiava za povijest Istočnog Jadrana u ranom novom vijeku* te konačno prikaz sedamnaest volumena tiskanoga niza *Monumenta Glagolitica Archidioecesis Iadertinae* – obrađenih glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije (463-474).

Široki raster tema uz interdisciplinarni pristup obradi problematike članaka te njihova kvaliteta čine ovaj svezak *Radova Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* još jednim uspješnim i vrlo korisnim doprinosom hrvatskoj historiografiji.

Jelena Pavković

***Histria, godišnjak Istarskog povijesnog društva* 5 (2015), 462 stranice**

Peti broj časopisa *Histria*, godišnjaka Istarskog povijesnog društva, izišao je koncem 2015. godine. I ovaj broj pokazuje praksu objavljivanja radova već potvrđenih i renomiranih povjesničara, ali i mladih autora koji tek kreću u avanturu istraživanja povijesnih izvora. *Histria* također nastavlja s praksom objavljivanja radova ne samo na hrvatskome nego i na slovenskome i talijanskome jeziku, sukladno i samoj podjeli Istre na hrvatski, talijanski i slovenski dio. Časopis je podijeljen na dva dijela. Prvi se dio odnosi na rasprave i priloge – ovaj broj donosi dva izvorna znanstvena rada, jedan pregledni rad te dva prethodna priopćenja, a drugi dio donosi ocjene, prikaze i izvješća.

Časopis otvara rad Zorana Ladića naslovljen *Hodočašća kao izraz pobožnosti stanovni-*

ka kasnosrednjovjekovne porečke komune (15-41). Srednjovjekovna su hodočašća vezana uz područje dalmatinskih komuna uglavnom obrađena u hrvatskoj medievistici, a velik dio obradio je upravo Zoran Ladić. Posljednjih nekoliko godina autor je intenzivnije počeo raditi na istarskim izvorima, kako na njihovom objavljivanju, tako i na analizi. Rad o hodočašćima objavljen u ovome broju *Histriae* izvorni je znanstveni rad nastao prvenstveno na temelju oporuka i kodicila sačuvanih u najstarijoj sačuvanoj porečkoj bilježničkoj knjizi, onoj Antuna de Teodorisa, koja obuhvaća razdoblje od 1433. do 1487. godine. Autor na temelju oporuka sačuvanih u dotičnoj bilježničkoj knjizi analizira spol oporučitelja koji su ostavili legate za hodočašća. U tome smislu porečka komuna ne odudara od ostalih istočnojadranskih komuna. Analiza pokazuje podjednaku zastupljenost muških i ženskih oporučitelja, s malenom prevagom na muškoj strani. Autor navodi da se u svim slučajevima radi o zamjenskim hodočašćima. Naime, riječ je o starim, vrlo često i bolesnim ljudima koji ne mogu sami hodočastiti, ali za spas svoje duše i otkupljenje grijeha to mogu učiniti drugi umjesto njih, a oporučitelji im osiguravaju sredstva za put. Nadalje, autor je analizirao i društveni status oporučitelja. Uglavnom se radi o četiri društvene skupine: građani (*cives*), stranci (*forenses*), stanovnici (bez civiliteta; *habitatores/incole*) te pripadnici komunalnoga patricijata (*nobiles cives*). Uz njih se još pojavljuju i pripadnici klera. S obzirom da je dotični bilježnik radio samo za stanovništvo urbanoga dijela općine, u njegovoj se knjizi ne pojavljuju pripadnici distrikta odnosno seljaci. Ova analiza ne pokazuje samo društveni status oporučitelja koji su ostavili legate za hodočašća nego općenito i kompleksnu društvenu raslojenost stanovništva porečke komune, koja se uglavnom poklapa s drugim istočnojadranskim komunama. Naposljetku autor analizira i određena porečkih hodočasnika. Navodi dvije osnovne vrste hodočašćenja: takozvane *peregrinationes maiores* (Jeruzalem, Sv. Jakov u Composteli i Rim) te *peregrinationes minores* – niže

rangirana središta u hodočasničkoj hijerarhiji u koja pripadaju hodočašćenja u Loreto, Recanati, Ljubljanu i Trsat. Autor navodi da se (osim spomenute podjele) srednjovjekovna hodočašća mogu podijeliti na međunarodna i regionalna te pokazuje da su kao hodočasničke destinacije porečkih oporučitelja prevladavali Rim i Loreto. Ovakva istraživanja još nisu rađena za istarsko područje pa ih treba pozdraviti.

I u ovome broju *Histria* potvrđuje da daje priliku i otvara vrata i mladim istraživačima, što pokazuje i sljedeći rad Josipa Banića: *Elitni društveni slojevi kasnosrednjovjekovne buzetske komune* (43-79). Srednjovjekovno je razdoblje za istarsku povijest još uvijek nedovoljno istraženo, a ovaj je mladi autor nastojao analizirati elitne slojeve buzetskoga društva u kasnome srednjem vijeku koristeći se objavljenim izvorima iz 15. i početka 16. stoljeća: gradskim statutom (1435.), zaključcima općinskih vijeća (1502. – 1523.) i notarskom knjigom Martina Sotolića (1492. – 1517.). Autor nastoji identificirati članove gradske elite kasnosrednjovjekovnoga Buzeta te istražuje ulogu elitnih slojeva i njihov odnos prema ostalim žiteljima. Kreće od suvremenih teorijskih postavki i metodoloških smjernica moderne medievistike, koje se odnose na društvenu strukturu srednjovjekovnih društava, a zatim nastoji definirati istaknute buzetske građane te analizira njihovu ulogu u buzetskome društvu, gospodarsku moć, obiteljske veze i tako dalje. Analiza pokazuje kako su najistaknutiji sloj – koji je imao najveću ekonomsku moć te je bio i obnašatelj najviših političkih funkcija – činili mletački patriciji i koparski plemići. Kao primjere autor navodi buzetskoga podestata Andriju Ferru, markize obližnjega imanja Kostela (Petrapilosa) i obitelj De Gravis. Za taj sloj autor rabi naziv i “uvezene” elite. No, osim njih istražio je i takozvanu lokalnu elitu kao i pripadnike crkvene elite. Buzetski su vijećnici u svojim redovima birali obnašatelje političkih funkcija od kojih je najviša bila funkcija općinskih sudaca. Ovdje autor ističe obitelj De Germanis, čiji su članovi u promatranome razdoblju

najčešće obnašali tu funkciju. Također navodi da ova obitelj zapravo zorno prikazuje suradnju između mletačkih rektora i lokalnih elita jer su podestati (kasnije kapetani) predlagali kandidate za ove funkcije. Autor navodi kako takva suradnja i podjela vlasti nije karakteristična samo za Buzet nego i za ostala područja pod mletačkom vlašću, a koristila se kako bi Venecija što lakše i učinkovitije uspostavila vlast u novim mjestima te stekla povjerenje građana.

Na kraju rada autor donosi i priloge: grafikone koji prikazuju postotnu analizu svjedoka prema društvenome sloju, s naglaskom na gradsku elitu i plemiće, dok ostali slojevi nisu raščlanjeni s obzirom da nisu bili u fokusu ove analize. Slijedi grafikon koji pokazuje prosječan broj svjedočenja prema članu različitih elitnih slojeva (samih plemića ili političke i crkvene elite) kao i detaljna tablica u kojoj je dan pregled svih sudaca i ostalih izbornih funkcija po sjednicama prema zaključcima vijeća buzetske komune 1502. – 1503. te 1512. – 1514. godine. Naposljetku autor donosi i dva obiteljska stabla: obitelji De Gravis (koje je rekonstruirao prema djelu D. Darovca *Pietrapilosa* i Zjačićevoj *Notarskoj knjizi buzetskog notara Martina Sotolića*) te obitelji De Germanis (rekonstruirano također prema *Notarskoj knjizi Martina Sotolića*). Rad predstavlja početak istraživanja kasnosrednjovjekovnih elita u Buzetu, ali i odskočnicu za istraživanje društvenih skupina i gradskih elita i u drugim srednjovjekovnim istarskim komunama.

Slijedi pregledni rad Denisa Visintina naslovljen *L'agro istriano nella seconda metà del XIX secolo* (Istarska poljoprivreda u drugoj polovici 19. stoljeća) (81-116). Visintin navodi kako se od sredine 19. stoljeća odvija niz promjena u istarskoj poljoprivredi. U tome se razdoblju u cijeloj Habsburškoj Monarhiji provodila modernizacija, a poticale su je i istarske provincijske vlasti. Unatoč svemu tome modernizacija je bila spora, a i zakašnjela u odnosu na druga područja zapadne Europe, za što Visintin navodi više razloga:

ponekad su prepreke postavljale središnje vlasti, pojedine lokalne uprave nisu se prilagođavale procesu modernizacije, a ponekad su i sami posjednici, koji su ih trebali provoditi, bili nezainteresirani, a neprovođenju ili usporenome provođenju modernizacije pridonijela je – u to doba još uvijek raširena – nepismenost kao i nedostatak škola i udruga koje bi širile znanje o poljoprivredi.

Autor navodi kako su u drugoj polovici 19. stoljeća istarsku poljoprivredu pogodile mnoge nepogode, od bolesti biljaka (primjerice pepelnice, peronospori), nametnika (dudov svilac, filoksera) do surovih meteoroloških prilika i velike oskudice. Te su se nepogode odvijale tijekom cijele druge polovice 19. stoljeća, no u različitim su godinama prevladavale različite bolesti i različiti nametnici. Autor konstatira kako je u Istri feudalizam proživio podosta produljenu fazu te kako nakon njegova ukidanja dolazi do sporih, ali sigurnih promjena. Visintin navodi kako liberalno i modernizacijsko razdoblje istarskoga agrara karakteriziraju progresivna liberalizacija tržišta, ulazak kapitala u poljoprivredu, agrarne banke, sindikalne i trgovačke udruge kao i djelovanje porečke poljoprivredne škole i instituta. Nadalje, navodi da modernizaciju pospješuje i način obrade. Naime, mijenjaju se sustavi usjeva, širi se uporaba metalnoga pluga, počinje se koristiti sumporizacija, gnojidba, kalemljenje, selekcija i orezivanje loze i tako dalje. Unatoč tome što spomenuti trendovi označavaju kraj tradicionalne i pojavu nove poljoprivrede, obilježene znanstvenim intervencijama, Visintin zaključuje kako je još početkom 20. stoljeća istarska poljoprivreda pokazivala znakove slabosti.

Nakon Visintina slijedi rad još jednoga mladog istarskog autora Bojana Horvata, čija nas istraživanja vode u novije razdoblje, odnosno prvu polovicu 20. stoljeća i Drugi svjetski rat. *Mario Visintini – zaboravljeni talijanski zračni as iz Poreča* (117-137) naslov je Horvatova rada, kategoriziranoga kao prethodno priopćenje. Horvat navodi kako je Mario Visintini u hrvatskoj, pa i jugosla-

venskoj, historiografiji bio nepoznat. U talijanskoj je historiografiji o njemu objavljeno dosta radova, ali kako Horvat navodi, ni jedna potpuna biografija. Stoga Horvat to nastoji upotpuniti koristeći kako dosad objavljenu literaturu, tako i arhivski materijal, novinske članke, ali i *oral history* metodu – razgovor s Visintinijevima suvremenici. Rad prate i prilozi – Visintinijeve fotografije. Horvat navodi kako je Visintini nakon rata bio potpuno zaboravljen u rodnome gradu Poreču, a tome je djelomice i razlogom što je služio u talijanskoj Kraljevskoj vojsci u razdoblju fašizma kao i to što je velik dio porečkoga stanovništva, i to upravo oni koji su ga mogli pamtit, nakon rata otišao.

Horvat navodi kako je Visintini, iako nije iz prve uspio ostvariti svoj san zračnoga pilota, to uspio zaobilaznim putem, a potom je sudjelovao u bitkama u Španjolskoj (na strani frankista) te je zatim boravio u Gorici odakle je često dolazio u Poreč. U Drugome svjetskom ratu borio se u istočnoj Africi te će tamo postati, kako navodi Horvat, najbolji pilot dvokrilaca i prvi talijanski zračni as. Nazivali su ga “lovac znanstvenik” i “lovac samotnjak.” Njegovi su ga pothvati učinili medijskom zvijezdom i legendom još za života. Naposljetku je kao vojni pilot izgubio i život.

Peti i posljednji rad u dijelu *Rasprave i prilozi* prethodno je priopćenje Boruta Juveneca s Fakulteta za arhitekto Sveučilišta u Ljubljani. Naslov njegova rada jest *Arhitektura Krasa: Jadran od Italije do Grčije in Crno morje do Sredozemlja* (Arhitektura Krasa: Jadran od Italije do Grčke i Crno more do Sredozemlja) (139-170), a pisan je slovenskim jezikom.

Kraška regija Dinarskoga kraja povezuje Italiju, Sloveniju, Hrvatsku i Grčku, a prostire se od ruba Padske nizine, preko slovenskoga Krasa, Istre i Dalmacije s otocima Hvarom i Korčulom te zaledem Dubrovnika (Konavle) pa sve do grčkoga otoka Zakinta uključujući i Hercegovinu, Crnu Goru i Albaniju. To područje pokriva cijelu istočnu obalu Jadrana. Autor ističe kako je kamen bio osnovni gra-

đevni materijal, posebice zato što je kultura arhitekture počivala na sustavu suhozidne gradnje. Sve su konstrukcije morale biti izgrađene promišljeno i pomno jer nisu imale veziva. Autor naglašava da je u izgradnji važna konstrukcija neprave kupole i uporaba kvadratnoga korijena iz tri – neophodna radi postizanja konstrukcijske i ekonomske čvrstoće. Nadalje, autor opisuje konstrukcijsko načelo suhozida, što je popraćeno i slikovnim prilozima, a na kraju članka i fotografijama. Kamena suhozidna arhitektura u svojoj je osnovi različita na području Italije, Slovenije, Hrvatske i Grčke u konstrukciji pri uporabi kosoga svoda, u vanjskome obliku, a djelomično i u samoj uporabi. Naravno, i nazivi za takve građevine razlikuju se. Autor ističe kako se radi o različitim građevinama od jednakoga materijala i jednake gradnje, koje su zajedničke narodima koji se razlikuju u jeziku, politici i povijesti. *Hiška* postoji u Italiji i u Sloveniji (Služila je kao zaklon pastirima.), *kažun* u Istri, *komarda* na Krku, *bunja* u Dalmaciji i na njezinim otocima (Bunja ima više prostorija pa su prednje služile ljudima, a stražnje i manje za smještaj stoke.), *vrtujak* i *toreta* su na Korčuli, a *kućarica* u Konavlima. Grčki je *tholos* također služio kao štala za stoku. Autor navodi kako je najzanimljivija horizontalna poveznica između Šuplje gromile s kavkaskim i talijanskim sakralnim objektima s postupnim konzolnim načinom gradnje, koja se s okomicom križa u Šibeniku u Hrvatskoj, a za koji navodi da predstavlja i vremensku poveznicu.

Drugi dio časopisa *Ocjene, prikazi, izvješća* (171-420) čine gotovo dvije trećine časopisa. Nekima će se možda učiniti nepotrebnim toliko prikaza i izvješća. Međutim, kada se bolje pogleda, vidljivo je da to zapravo predstavlja malenu istarsku historiografsku jednogodišnju kroniku. Naime, nije riječ samo o pustome nabranjanju knjiga, zbornika, skupova, izložbi i ostalih događaja vezanih uz istarsku historiografiju nego i o prikazu svih tih događaja.

U ovome ih je broju navedeno 68. Ako je prikaz ili izvješće kojega događaja, knjige ili

skupa propušten, obično nađe mjesto u sljedećemu broju časopisa. Ovaj je dio časopisa važan za sve istarske povjesničare kao vijest o onome što se događa odnosno na čemu trenutno rade njihovi kolege i to ne samo u hrvatskome dijelu Istre nego i na području Italije i Slovenije, ali i drugih krajeva, a bave se istarskom poviješću. S druge strane, takva *Historia* predstavljat će ne samo literaturu nego i svojevršno obavijesno pomagalo pa i izvor za sve buduće povjesničare s obzirom da će na jednome mjestu moći naći ne samo sve što se određenih godina događalo na području istarske historiografije, nego i u kojemu je ona smjeru išla kao i koje su bile glavne djelatnosti i istraživanja istarskih povjesničara.

Na kraju se nalazi popis suradnika (421-462), koji je podugačak jer urednik nastoji okupiti bivše studente povijesti Filozofskoga fakulteta u Puli da putem izvješća, ocjena i prikaza i dalje ostanu aktivni pratitelji istarske historiografije. Zbornik izdaje Istarsko povijesno društvo, a suizdavači su Sveučilište Jurja Dobrile u Puli te Povijesni i pomorski muzej Istre.

Marija Mogorović Crljenko

Historijski zbornik, godina LXVIII., broj 1
(2015), 1-273 stranica;

Historijski zbornik, godina LXVIII., broj 2
(2015), 277-535 stranica

U izdanju Društva za hrvatsku povjesnicu u Zagrebu godine 2015. objavljena su dva broja časopisa *Historijski zbornik*. Prvi broj sadrži šest znanstvenih radova i počinje člankom *Early Modern Provincial Identity in the Border Area between the Venetian Republic and the Hereditary Lands of the Austrian Branch of the House of Habsburg* (1-14) Neve Makuc. Članak se bavi problemima stvaranja suvremenoga identiteta na graničnome području između Mletačke Republike i nasljednih zemalja austrijske grane Habsburgovaca